

Сатанар Марианна Тимофеевна

ОЛОНХО В ИНТЕГРАЦИИ С НАУКОЙ О ПРИРОДЕ

Сегодня меняется парадигма развития науки. Новые вызовы с одной стороны, заключаются в необходимости гуманизации естественных наук, а с другой – в поиске продуктивных методологических стратегий в целях расширения основания объективно-научной рациональности в гуманитарных науках. Действительно, высшим достижением научного познания принято считать познание неизменных законов природы в объектах и явлениях, именно в их жизненном цикле. И все это приводит к назреванию вопроса становления на путь синтеза всех имеющихся знаний, другими словами их объединения в единую систему.

олонхо, физика, природа, метод, синергетика

OLONKHO IN INTEGRATION WITH THE SCIENCE OF NATURE

The paradigm of the development of science is changing today. New challenges on the one hand, are the need to humanize the natural sciences, and on the other – to find productive methodological strategies to expand the basis of objective scientific rationality in the humanities. Indeed, the highest achievement of scientific knowledge is considered to be the cognition of the unshakable laws of nature in objects and phenomena in their life cycle. All this leads to the maturing of the question of becoming a synthesis of all available knowledge, of their unification into a single system.

olonkho, physics, nature, method, synergetics.

Бүгүнгү күммүт айылжа уонна общество икки ардыларыгар хардарыта сыһыан кэһиллэн, экологической, экономической, этнической кириисис алдыатылаах көстүүлэрэ элбии турар кэмэ. Саха сиригэр бу кыһалжа сытытык турар. Аны аныгы билим сайдытын ылан көрдөххө, гуманитарнай уонна естественнай билимнэр 19-с үйэттэн саҕалаан, икки ардылара атан-тэйсэн иһэллэр. Бу тэйсии үтүө көстүүтүнэн – тус-туспа хайысхаларынан баар нымалары туһанан, хайа кыалларынан диригиник үөрэтиини ситиһии буолбута, онтон охсуулаах өрүтүнэн – биир аан дойду туохтан тутулан турарын үөрэтэр дьулуһууга, элбэх кыараҕас специализациялаах салаалар бэйэ-бэйэлэрин кытта ситимнэрин сүтэриилэрэ буолбута. Дьэ ол курдук, бүгүнгү күнгө аатамнай уонна ядернай эниэргийэлэри ылыы, геннай инженерия, клонирование курдук санга технологиялар балысханлык сайдыылара улахан кутталы үөскэтэр. Маннык кыһалжа сүрүн төрүөтэ – этика диэн өйдөбүл естественнай билимнэр систиэмэлэриттэн туора туруута буолар. Онон, кэлэр сайдыыны билгэлиир эксперт-футурологтар, наука историктара: инникитин, бу икки билим салаалара бэйэ-бэйэлэрин диэки тосту иэҕиллиилэрэ наадатын, синергетика нөнгүө алтыһыларын, өтөн киирээһиннэрин күүһүрүүтэ эрэ, киһи бэйэтин санаатыгар уонна дьайытыгар эппиэтинэстээх буолуутун нөнгүө, быһанар суол баар — диэн тоһоҕолоон бэлиэтиллэр.

Киһи-аймах кэлэр сирэ кэлии үүтэ буола хаайтардаҕына, кэннин хайыһан өбүгэ билиитигэр өй-санаа күүһүнэн төннөр үгэстээх. Олонхо бары тутулугар киһи олоҕун араас хайысхата сырдатыллар. Олонхоҕо баар билии-көрүү өй-сүрэх күүһүнэн бу эйгэ быстыспат сорҕотугар – тус бэйэбитигэр туһаайыллан кэлэ турарын кэрэхэлиир. Бүгүнгү уопастыбаҕа сиэр-майгы сатарыйан турар кэмигэр, олонхобут мэнгэ ис хоһоонун таба өйдүүрбүтүгэр, муударас өйдөбүл быһыытынан — Аан дойду тутулун сүрүн сокуоннарыгар, киһи ол улуу укулаат сорҕото буолан бэйэлээх бэйэтин олоҕун (ис айылҕатын тулалыыр эйгэни кытта эйэ-дэмнээх сыһыанын ситиһиитин нөнгүө), уларытытыгар сүдү суолталаах. Бу иһин, олонхону диригиник түөрэн үөрэтии бүгүнгү күнгө олус тоһоостоох.

Биллэрин курдук, билим саамай үрдүк ситиһиитин чыпчаалынан – айылжа тулхадыйбат сокуоннарын буола турар дьин олоххо сыһыаран өйдөөһүн, ол билиини табатык олоххо туттуу буолар. Олонхо олонхолоһун кистэлэн сатабылынан рациональнай, иррациональнай, трансцендентнай толкуйдар нөнгүө, чочуллан

~~бэриллибит улуу айымны. Кини дирингэ, хос-хос араҥалааҕа, үгүс кээмэйдээҕэ~~
сөбүмэр. Маны олохтоохтук өйдүүргэ, олонхону — олонхоһут өйүн-санаатын күүһүнэн турукка киирэн, уу харах көрбөтөбүн, хаптаҕай кулгаах истибэтэҕин кэрэһэлиир, айыллыы объектын быһыытынан ырытар тоҕоостоох. Ол эбэтэр, психология, лингвистика, когнитивнай билимнэр, маны ааһан химия, биология, физика уо.д.а. билимнэр көрүүлэрин алтыһыннара тутан чинчийи буолар. Онон, олонхону киһилиин - айылҕа оҕотунуун ситимнээн, Аан дойду сүрүн тулланнаабат сокуоннарыгар сыһыаран үөрэтиигэ, айылҕа объектын быһыытынан чинчийи болҕомтону эрэйэр. Олонхо түгэх көрүүлэрин да, олонхолооһун феноменын судургута суох оҕоһуутун да, диринник өйдүүргэ — синергетика ньымата, уустук систиэмэлэр эйэлээхтик энэрдэһэр сокуоннарыгар олоҕулар буолан, икки аҕы хайысхалаах билиилэр толорсон, ситэрсэн биэрэр усуллубуйаларын хааччыйар. Междисциплинарнай чинчийиигэ өссө 20 үйэ саҕата ньиэмэс историга Дильтей, философтара Виндельбант, Риккерт саҕаттан болҕомто ууруллан, салгыы Пригожин, Николис, Хаген, Янч уо.д.а. бу хайысханы сайыннаран, синергетика хамсааһынын билим эйгэтигэр Россияҕа саҕааччыларынан С.П. Курдюмов, А.П. Руденко, Г.Г. Малинецкай, В.Г.Буданов, С.П. Капица, В.В. Иванов, В.Н.Топоров уо.д.а. буолаллар. Гуманитарнай билим хайысхаларыгар бу ньыма өтөн киирээһинигэр анаммыт үлэлээхтэринэн биллэллэр В.С. Степин, М.М. Бахтин, М.С. Каган, Е.А. Мамчур, В.В. Василькова уо.д.а. Манна даҕатан эттэххэ, А.Л.Топорков: “В истории фольклористики, новаторские идеи, как правило, зарождались не в недрах фольклористики, а в смежных научных дисциплинах и позднее переносились в фольклор. Общая направленность исследований и методология в фольклористике постоянно меняются. Это происходит не столько в результате развития теории, сколько в силу поступательных изменений в обществе и в гуманитарных науках” [1, с. 36] диэн эппитин, итиэннэ В.С. Степин “Основы теоретической физики малопонятна тем, кто не занимается теоретической физикой. Однако при формулировке этой идеи на языке картины мира она обретает понятный для неспециалистов статус научной истины, имеющей мировоззренческий смысл, именно так следует включать в научную картину мира многие открытия” [2, с. 34]- диэн эппитин саныыр тоҕоостоох.

Дэ онон, бүгүнгү уопастыбаҕа өбүгэбит хаалларбыт кэс тылын, мэнэ билиитин - олонхоһутун күөн туттан, илин анһан, омук улуу айымныытын быһыытынан киэн туттуу улаатан турар кэмигэр, олонхо сөбүмэр кыаҕын хайдах быһыылаахтык таба туттуохпутун сөбүй? Бу ыйытыкка сөптөөх хоруйу буларга, үгүс чинчийээччилэр “миф уонна аныгы наука алтыһыларыгар” анаммыт үлэлэрин ырытан көрдөххө, холобура: К.Л. Стросс “Может быть, мы когда-нибудь и поймем, что в мифологическом мышлении работает та же логика, что и в научном” [3, с. 207] — диэн чопчулаабыта, Я.Э. Голосовкер “Воображение мифотворца познало нечто, научно удостоверенное тысячелетия спустя. Объекты науки созданы по образу и подобию объектов мифологии” [4, с. 76] - диэн, А.А. Потебня “Мифологический образ создается в процессе познания природы” [5], А.Ф. Косарев “Мифология есть выраженная образно универсальная модель Вселенной” [6] - диэн эппиттэрэ, олох суорун улаҕаларыттан утумнаах олонхоһут уопастыба өйүгэр-санаатыгар үтүө өттүнэн дьайыан сөптөөх суолтатын, туһатын бигэргэтэллэр.

Фольклористикаҕа естественнай билимнэр рациональнай ньымаларын туттуу — олонхо мифологическай өйүн-санаатын айылҕа сүрүн сокуоннарыныын холбуур. Бу холбоһор өйдөбүллэр уопсай семантическай тутуллара, тулалыыр эйгэни биир кэлимсэ ис дьин быһыытынан ылынарга хайыһыннаран. Онтон маннык толкуйу үүнэр көлүөнэҕэ утары уунуу - “киһи - Сир ийэ сорҕото”, ону ааһан “киһи - Кинкиниир

киэн Куйаар сорѳото” диэн ноосфернай өйү-санааны итиһэргэ онкул уурсар оруоллааѳа саарбаѳа суох. Бу хайысханан толкуйу илдэе сылдьаллар А.Г. Новиков, Е.С. Сидоров, Р.И. Бравина, К.Д. Уткин, А.С. Саввинов у.д.а. научнай үлэлэрэ. Сахалыы өйү-санааны, билиини-көрүүнү сөргүтүү уонна аныгы билим таһымыгар быһаарыы – олонхо өссө атын өттүнэн арыллытыгар, өйдөбүллэрэ байытыгар, биллэ илик санга саѳахтарын ааннара сэгэйэригэр төһүү көмө буолуэ этэ.

Литэрэтиирэ:

1. Топоров А.Л. Фольклористика в междисциплинарном диалоге // Труды. Отделение ист.-филол. наук РАН. 2015. / Отв. ред. В. А. Тишков. – М., 2016. – С. 23-41.
2. Степин В.С. Теоретическое знание. – М.: Прогресс-Традиция, 2000. – 744 с.
3. Леви - Стросс К. Структурная антропология. – М.: Наука, 1985. – 536 с.
4. Голосовкер Я.Э. Логика мифа. – М.: Наука, ГРВЛ, 1987. – 218 с.
5. Потевня А.А. О мифическом значении некоторых обрядов и поверий. СПб., 1884 (переиздание — СПб., 1995).
6. Косарев А.Ф. Мифология и ее эвристическая значимость. Автореферат диссертации доктора исторических наук. СПб., 1996.

References:

1. Toporov A.L. Fol'kloristika v mezhdisciplinarnom dialoge // Trudy. Otdelenie ist.-filol. nauk RAN. 2015. / Otv. red. V. A. Tishkov. – M., 2016. – S. 23-41.
2. Stepin V.S. Teoreticheskoe znanie. – M.: Progress-Tradiciya, 2000. – 744 s.
3. Levi - Stross K. Strukturnaya antropologiya. – M.: Nauka, 1985. – 536 s.
4. Golosovker YA.EH. Logika mifa. – M.: Nauka, GRVL, 1987. – 218 s.
5. Potebnya A.A. O mificheskom znachenii nekotoryh obryadov i poverij. SPb., 1884 (pereizdanie — SPb., 1995).
6. Kosarev A.F. Mifologiya i ee ehvristicheskaya znachimost'. Avtoreferat dissertacii doktora istoricheskikh nauk. SPb., 1996.